

Aprioryzm

Autor tekstu: **Barbara Stanosz**

Jest to pogląd, iż pewna część naszej wiedzy jest wyłącznie dziełem *rozumu*, tj. nie zależy od *doświadczenia* - od tego, co widzimy, słyszymy czy czujemy — a więc od doznań, które zawdzięczamy naszym zmysłom. Przekonania składające się na tę część wiedzy nazywane są prawdami apriorycznymi i uważane za prawdy konieczne, w przeciwieństwie do prawd przygodnych, które poznajemy przez doświadczenie.

Filozofowie rozmaicie prowadzili granicę między prawdami apriorycznymi i resztą prawd; różnie też oceniali ich wartość poznawczą. Platon (IV w. p. n. e.) utożsamiał je z prawdami dotyczącymi tzw. idei - bytów ogólnych, takich jak człowiek w ogóle, a także dobro i piękno, w odróżnieniu od konkretnych ludzi czy przedmiotów dobrych lub pięknych. Uważał też, że tylko takie prawdy przynoszą wiedzę o rzeczywistości, doświadczenie zaś wprowadza nas w świat ułudy. W czasach nowożytnych, w obliczu sukcesów nauk przyrodniczych, filozofowie docenili doświadczenie jako źródło wiedzy, nadal jednak byli przekonani o istnieniu ważnych prawd, których źródłem jest sam rozum. I. Kant (XVIII w.) zaliczał do nich prawdy matematyczne oraz pewne ogólne założenia, które nadają kształt naszemu doświadczeniu zmysłowemu.

W pierwszej połowie XX w. w filozofii rozpowszechniło się przekonanie, że jedynymi prawdami niezależnymi od doświadczenia są te, którym prawdziwość zapewnia samo ich znaczenie. Klasycznym przykładem takich prawd jest zdanie „Żaden kawaler nie jest żonaty”; każdy, kto rozumie to zdanie, uzna je za prawdziwe bez odwoływania się do faktów znanych z doświadczenia. Prawdy tego rodzaju nazwano analitycznymi i zaliczono do nich wszystkie twierdzenia logiki oraz czystej matematyki. Twierdzenia matematyki stosowanej oraz ogół prawd naukowych i zdroworozsądkowych, których poznanie wymaga odwołania się do faktów, nazwano syntetycznymi. Odrzucono tezę Kanta o istnieniu „prawd rozumu”, które byłyby czymś więcej niż tylko wiedzą czysto językową. A wiedza językowa jest wprawdzie użyteczna, lecz nie zawiera wiadomości o rzeczywistym świecie, dotyczy bowiem wszelkich „światów możliwych”, które dałyby się opisać w naszym języku.

W drugiej połowie XX w. podział ogółu prawd na analityczne i syntetyczne został zakwestionowany przez W. V. Quine'a, który wysunął tezę, iż każde prawdziwe zdanie opiera się, w większym lub mniejszym stopniu, na doświadczeniu: rozum jest jedynie mechanizmem przetwarzania danych, których dostarczają nam narządy zmysłów. Ożywiony spór w tej sprawie trwał kilka dziesięcioleci, po czym przycichł, ale nie został jednomyślnie rozstrzygnięty.

Upór, z jakim od tysiącleci wielu filozofów podtrzymuje pogląd aprioryzmu, jest wyrazem fascynacji, którą budzi w człowieku jego rozum — zdolność do myślenia abstrakcyjnego, oderwanego od konkretów i jednostkowych faktów. Zdolność ta, przypisywana (dość bezpodstawnie) wyłącznie ludziom, miałaby świadczyć o przepaści, która dzieli nas od reszty świata zwierzęcego. Rozwój nauk przyrodniczych wymusił ewolucję tego poglądu, stopniowo redukującą zakres i wagę „prawd rozumu”; ale z przekonaniem o ich istnieniu filozofom jakoś trudno się rozstać.

Poza filozofią zauroczenie człowieka fenomenem rozumu znajduje wyraz m.in. w tym, że ludzie, którzy na ogół dostrzegają rozmaite swoje braki fizyczne i chętnie by je usunęli, z reguły są w pełni zadowoleni z własnego rozumu — mimo że powinni zauważyć, iż rozum zawodzi ich na pewno nie rzadziej, a chyba częściej niż oczy i uszy. Zjawisko to najłatwiej zaobserwować wśród polityków, którzy demonstrują niezachwianą wiarę w sprawność swego rozumu także wtedy, gdy radykalnie zmieniają poglądy, a nawet wtedy, gdy w publicznie przeprowadzonym teście inteligencji osiągają mizerne wyniki.

Barbara Stanosz

Filozof, logik, publicystka; emerytowany profesor Uniwersytetu Warszawskiego. Autorka popularnych książek i podręczników do logiki oraz prac z dziedziny logicznej teorii języka. Współzałożycielka i redaktor naczelny czasopisma *Bez Dogmatu*. Tłumaczka literatury filozoficznej. Ostatnia książka: ["W cieniu Kościoła czyli demokracja po polsku"](#) (2004)

[Strona www autora](#)

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 17-03-2004 Ostatnia zmiana: 07-02-2005)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,3289) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,3289>)

Contents Copyright © 2000-2008 Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2008 Michał Przech

Autorem tej witryny jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.
Właścicielem witryny są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tej witryny i jakiegokolwiek ich części.

Wszystkie strony tego serwisu, wliczając w to strukturę katalogów, skrypty oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tej witryny oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tej witryny i nie korzystać z jej zasobów.

Informacje zawarte na tej witrynie przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów serwisu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na witrynie. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych serwisu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl